

Добровольська Л.П. Роль вчителя у створенні толерантного освітнього середовища в умовах інклюзивного класу / Л.П. Добровольська, І.С. Третякова // Особистісно-професійний розвиток вчителя в умовах реалізації Концепції Нової української школи: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (14-16 червня 2018 р., м. Мелітополь, Україна) / Ред.-упоряд. Дубяга С.М., Чорна В.В., Яковенко І.О. – Мелітополь: ФОПП Однорог Т.В., 2018. – 293 с. – С.97-100.

РОЛЬ ВЧИТЕЛЯ У СТВОРЕННІ ТОЛЕРАНТНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО КЛАСУ

Добровольська Лариса Пантеліївна

кандидат педагогічних наук., доцент кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та дошкільної освіти Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького, Україна, м. Мелітополь

Третякова Ірина Сергіївна

практичний психолог Комунального закладу освіти «Навчально-виховного комплексу №72 «Школа І-ІІІ ступенів – дошкільний навчальний заклад (дитячий садок)» Дніпровської міської ради, Україна, м. Дніпро

Анотація. Стаття присвячена проблемі формування толерантного ставлення учнів до дітей з особливими потребами. Визначається, що провідна роль у створенні толерантного освітнього середовища в інклюзивному класі належить вчителю.

Ключові слова: інклюзивна освіта, толерантність, толерантне освітнє середовище, дитина з особливими потребами, толерантне ставлення.

Сучасна освітня система передбачає активне впровадження інклюзивного підходу, адже кількість дітей, яким необхідне корекційне навчання за спеціальними програмами, з кожним роком неухильно збільшується. Освіта дітей з особливими потребами в межах інклюзивної освіти передбачає їх перебування в загальноосвітньому закладі поряд із звичайними дітьми. Сьогодні школа має сприяти розумінню та прийняттю усіх дітей, незалежно від їх національних, культурних, релігійних, фізичних, фізіологічних та інших

особливостей, а це можливо лише за умов формування толерантного освітнього середовища.

Серед вчених, які займались вивченням особливостей організації навчання дітей з особливими потребами, варто назвати Н.М. Андрійчука, О.М. Василенко, С.В. Іноземцеву, Є.В. Ісаєву, А.А. Колупаєву, М.М. Малофєєва, Л.О. Савчук, О.М. Таранченко, Л.М. Шипіцину, Н.Д. Шматко, Д.І. Шульженко та ін.. Аналізу проблеми формування толерантного освітнього середовища в навчальних закладах з інклюзивною формою навчання присвячені роботи Н.О. Асташової, Т.Є. Єжової, А.А. Колупаєвої, Ю.С. Котелянець, Л.М. Манилової, Л.О. Савчук.

Слово «толерантність» в перекладі з латинської мови «tolerans» має значення «терпіти, витримувати, витривалість, виявляти стійкість». У науковій літературі найчастіше поняття «толерантність» розуміють як терпимість (терпимість до інших переконань, думок, поглядів тощо) [5, с.5]. В «Енциклопедії освіти» знаходимо наступне визначення толерантності: «це як готовність прийняти інших такими, якими вони є, взаємодіяти з ними на засадах згоди через розвиток їхньої особистості, відкритої до сприйняття інших культур, здатної поважати багатогранність людської думки, запобігати конфліктам або розв'язувати їх ненасильницькими засобами» [3, с.912-913].

Н.О. Асташова [1] вважає, що образ толерантної особистості поєднує в собі важливі характеристики, що визначають психолого-етичні аспекти людської поведінки. Серед таких характеристик слід назвати: гуманність, що припускає увагу до самотнього внутрішнього світу, рефлексивність, як глибоке знання особистісних особливостей, гнучкість, що має на увазі вміння приймати рішення, виходячи з обставин; впевненість у собі, самовладання, перцепція та почуття гумору.

Для формування толерантного ставлення учнів до дітей з особливими потребами, на думку Т. Єжової, педагогічним колективом навчального закладу необхідно створювати таке толерантне освітнє середовище, яке матиме наступні ознаки: 1) відкритість для всіх учнів, не зважаючи на їх соціальний

статус, стан здоров'я, зовнішній вигляд тощо; 2) стійкість до внутрішніх змін та зовнішніх впливів (сприяння зниженню негативного та підвищенню позитивного потенціалу середовища засобами, які доступні даному навчальному закладу); 3) гуманність, яка має на меті співпрацю та діалог у системах «учитель-учень», «учитель-батьки», «учень-учень»; 4) варіативність, яка передбачає можливість врахування та задоволення потреб кожного, й звичайної, й «особливої дитини» [2, с. 72-73].

Важлива роль у формуванні толерантного освітнього середовища належить вчителям, які працюють в інклюзивних класах. Інклюзивний клас – це місце, де під час організації та здійснення навчально-виховного процесу враховуються всі освітні потреби дітей з особливими потребами й надається їм необхідна спеціальна підтримка. В такому класі діти з особливостями розвитку навчаються разом з їх однолітками, а не в спеціальних групах (класах) при загальноосвітній школі. Вчитель, який працює в такому класі, забезпечує створення спеціальних умов для навчання і розвитку дитини, надання необхідних послуг, психолого-педагогічний супровід з метою успішної адаптації дитини в толерантному інклюзивному середовищі навчального закладу, формування толерантних якостей і характерних особливостей поведінки звичайних дітей відносно до учнів з особливими освітніми потребами. Вчитель може бути успішним у рамках інклюзивного підходу в освіті за наступних умов: бути досить гнучким; проявляти інтерес до труднощів і бути готовим застосовувати різні підходи; поважати індивідуальні відмінності; уміти слухати і використовувати рекомендації, що надаються його колегами; бути впевненим у собі в присутності іншого дорослого в класі; бути готовим до спільної роботи з іншими вчителями, вміти працювати в команді [4, с.574-575].

Необхідно відмітити, що саме по собі загальне навчання дітей з особливими потребами і звичайних учнів не може вирішити усіх проблем їх взаємодії, адже без відповідної педагогічної роботи сфера дитячих стосунків і відношення в системі «учитель-учень» може залишатися деформованою. Тому

учителю інклюзивного класу необхідно вміти регулювати взаємовідносини і між дітьми, і в системі «учитель-учень». Успішність вирішення цього завдання залежить від характеру спілкування, від здібностей дітей і учителів ефективно здійснювати взаємодію, що неможливо без сформованої в учасників освітньо-виховного процесу в закладі з інклюзивним підходом толерантності.

Т. Єжова підкреслює, що для формування толерантності у школярів педагогам слід пильну увагу приділяти сприянню проявів товариської взаємодопомоги у важкій хвилині, чуйності до горя чужих людей, прояву милосердя до усіх людей, які потребують допомоги. Що ж стосується умов формування толерантних стосунків в учнівському колективі, то тут вчена наголошує на використанні спільної діяльності дітей, яка має соціально та особистісно значущий зміст. Для цього можна використовувати будь-які види навчальної та позаурочної роботи, спрямовані на формування взаємовідносин в колективі [2, с.69].

Для визначення особливостей ставлення сучасних школярів до дітей з особливими потребами нами було розроблено анкету та проведено анкетування в Навчально-виховному комплексі №72 «Школа I-III ступенів – дошкільний навчальний заклад (дитячий садок)» Дніпровської міської ради, в якому брали участь учні 5-8 класів загальною кількістю 91 чоловік. Результати анкетування показали, що 39,6% учнів вважають людину з особливими потребами таку, яка має обмежені можливості, 43,9% школярів доброзичливо ставляться до таких людей, однак, на жаль, 10,9% учнів відчують неприємні почуття при зіткненні з ними. В межах теми нашого дослідження нам цікаво було визначити, як будуть ставитися підлітки до дитини, що має особливі освітні потреби. На питання про можливість навчання такої дитини в класі більшість учнів (79,1%) відповіли «нормально, буду намагатися потоваришувати з ним (нею)». Крім того, 47,3% школярів згодні з тим, що такі діти повинні навчатися в звичайній школі поряд із звичайними однолітками, але третина учнів (31,9%) вважають, що їм краще навчатися в спеціалізованій школі (інтернаті).

Отже, анкетування показало, що сьогодні вкрай необхідним є створення в інклюзивній школі толерантного освітнього середовища, що передбачає формування в учнів толерантного ставлення до дітей з особливими потребами. Цього можна досягти завдяки створенню таких взаємовідносин в класному та шкільному колективі, які сприятимуть соціалізації дітей з особливими потребами через включення їх у різноманітні заходи в процесі навчальної і позаурочної діяльності, а кожен учасник навчального процесу зможе стати успішним та його внесок буде значущим для всіх. Крім того, слід пам'ятати про те, що учні мають не лише отримувати необхідну інформацію про толерантність, а й набувати в умовах освітнього середовища необхідний досвід життя у демократичному суспільстві, де є рівні люди з рівними правами.

Аналіз наукової літератури та результати емпіричних даних дозволяє нам зробити висновок, що формуванню толерантного освітнього середовища сприятимуть наступні педагогічні умови: організоване педагогом спільне перебування звичайних учнів та дітей з особливими освітніми потребами в одному колективі; підтримка педагогом активної співпраці сім'ї та школи у вихованні толерантності на основі взаємодопомоги; «розвінчання» стереотипів сприйняття людей з особливими освітніми потребами і розширення уявлень про категорії таких людей, способи взаємодії з ними і надання допомоги, а також розширення знань школярів про основні складові толерантності; включення в освітній процес системи занять з виховання толерантності до людей з особливими потребами і набуття досвіду толерантної поведінки; корекція проблем у взаємовідносинах звичайних учнів з дітьми з особливими потребами.

Література

1. Асташова Н.А. Проблема воспитания толерантности в системе образовательных учреждений / Н.А. Асташова. – М.: Науч. Метод. – 2003. – С. 86-92
2. Єжова Т.Є. Організаційно-педагогічні умови створення толерантного освітнього середовища інклюзивної школи / Т.Є. Єжова // Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами. – 2012. – №9. – С.66-75.

3. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний ред. В.Г. Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.

4. Лятифова Л.В. Инклюзивное образование / Л.В. Лятифова // Молодой ученый. – 2014. – №19. – С. 573-575.

5. Матієнко О.С. Толерантність: введення в проблему / О.С. Матієнко. – Вінниця: ВДАУ, 2006. – 40 с.